

АНОТАЦІЯ

Яворська А.В. Структура особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (Ph.D) за спеціальністю 053 «Психологія» (05 Соціальні та поведінкові науки). – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Дисертаційна робота присвячена вивченню структури особистісних властивостей у гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Здійснено аналіз теоретико-методологічних основ вивчення особистісних властивостей психотерапевтів. Зокрема, розглянуто підходи до розуміння особистісних властивостей у психології, проаналізовано професійну діяльність психотерапевта як результат реалізації особистісних властивостей та чинник їх змін, вивчено результати досліджень особистісних властивостей психотерапевтів різних теоретичних орієнтацій та проаналізовано проблему вивчення особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів.

Особистісні властивості визначено як диспозиційні утворення, які визначають здатність до виконання певної діяльності або соціальної ролі. Вони, як і особистісні риси, відрізняються відносною стабільністю, різною мірою вираженості у різних людей, здатністю впливати на поведінку людини в певних категоріях ситуацій. Встановлено, що особистісні властивості належать до чинників вибору тієї чи іншої сфери діяльності, в тому числі, професійної, а також прямо чи опосередковано чинять вплив на рівень досягнень у цій сфері. В сучасних дослідженнях виокремлено унікальні риси особистості гуманістично орієнтованих психотерапевтів: емпатію, гнучкість, прийняття особистої агресії, чутливість до власних почуттів, здатність розвивати близькі стосунки, орієнтованість на себе, на цінності самоактуалізації та здатність до вираження власних почуттів. В структурі особистісних властивостей гештальт-терапевтів виразнішими є

грайливість/радість, турботливість/схильність до піклування та духовність, низьким за виразністю є параметр люті/роздратування. Емоційні риси гештальт-терапевтів більшою мірою пов'язані з емпатією, рефлексивним функціонуванням та інтероцептивним усвідомленням.

Проблема недостатньої кількості досліджень гештальт-терапії пов'язана з тим, що виявляється тенденція до ігнорування гуманістичної психотерапії у наукових та медичних закладах. Тим не менш, на сьогоднішній день наявні дослідження, які показали, що зниження рівня дистресу у пацієнтів гештальт-терапевтів є порівнянним з показниками, отриманими у дослідженнях ефективності інших видів терапії.

Емпірична частина дослідження структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів здійснювалась у кілька послідовних етапів, а саме: 1) теоретико-методологічний аналіз наукових джерел, на основі чого дібрано блок методик психодіагностики (2019-2020 роки); 2) формування вибірки досліджуваних та проведення емпіричного дослідження (2020-2021 роки); 3) проведення обробки отриманих емпіричних даних (протягом 2021 року); 4) аналіз отриманих результатів, формулювання висновків на їх основі та втілення їх у практику навчання гештальт-орієнтованих психотерапевтів (2022-2023 роки).

Для емпіричного дослідження підібрано комплекс психодіагностичних методик, який містив чотири блоки для з'ясування змісту ситуаційно-особистісного, ядерно-особистісного, функціонально-особистісного та діяльнісно-особистісного складників особистісних властивостей. Загалом для реалізації дослідження застосовано такі психодіагностичні методики: тест «Соціальний інтелект» (Дж. Гілфорд, М.О'Салліван), «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері» (О. Потьомкіна), Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (А. Маклаков, С. Чермянін), тест «Велика п'ятірка / 5PFQ» (Х. Тсуйі, адаптація А. Хромова); тест «Дослідження вольової саморегуляції» (А. Зверков, Е.

Ейдман); Шкала психологічного благополуччя (К. Ріфф, адаптація Т. Шевеленкової, Т. Фесенко); «Тест Герцберга» (Ф. Герцберг); методика «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір, модифікація А. Реана); «Дослідження мотивації професійного вдосконалення» (О. Бондарчук); тест «Ціннісний опитувальник Шварца» (Ш. Шварц); тест-опитувальник самоставлення (В. Столін, С. Панталеєв); Готовність до саморозвитку» (В. Павлов); «Опитувальник професійного самоздійснення» (О. Коқун).

Вибірку сформовано зі слухачів та випускників Київського Гештальт Університету. У дослідженні взяли участь 200 осіб віком від 22 до 59 років. Серед них 25 (12,5 %) – чоловіки і 175 (87,5%) – жінки. До складу дослідницької вибірки увійшли особи, які відрізняються за рівнем освіти та знаходяться на різних етапах професійного становлення: 50 осіб – група слухачів першого року навчання, 100 осіб – група слухачів останнього року навчання; в) 50 осіб – група практикуючих гештальт-орієнтованих психотерапевтів. Групи вибірки також мали й вікові відмінності.

Зміст ситуаційно-особистісного, ядерно-особистісного, функціонально-особистісного та діяльнісно-особистісного складників особистісних властивостей відображає різні аспекти особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, у тому числі, соціальний та емоційний інтелект, психологічне благополуччя, рівень психічного здоров'я та професійних компетенцій, і різняться у групах вибірки.

Загалом за вибіркою виявлено: в структурі ситуаційно-особистісного складника – високі показники всіх параметрів соціального інтелекту; найбільшу представленість в структурі соціально-психологічних установок орієнтацій на альтруїзм, свободу та гроші; високі показники комунікативних здібностей та нервово-психічної стійкості; в структурі ядерно-особистісного складника – конфігурацію особистісних рис в порядку спадання вираженості: відкритість досвіду, екстраверсія, добропорядність, нейротизм, прихильність; високі показники самовладання та близькі до високих показники вольової

саморегуляції; високі параметри психологічного благополуччя «осмисленість життя» та «людина як відкрита система»; в структурі функціонально-особистісного складника – співвідношення видів професійної мотивації за типом: зовнішня позитивна мотивація > внутрішня мотивація > зовнішня негативна мотивація; мотиватори професійної діяльності, серед яких найважливішими є досягнення та особистий успіх, співробітництво, колективна взаємодія; найвищу значущість мотивів особистісного зростання; найвищі рангові місця в ціннісній структурі особистості цінностей доброти, універсализму та стимуляції; в структурі діяльнісно-особистісного складника – помірну вираженість параметрів самоствавлення з високим рівнем самоцінності та помірним рівнем внутрішньої конфліктності; переважання психологічної готовності «хочу знати себе і можу змінюватись».

Відмінності між групами, виокремленими за критерієм етапу професійного становлення, вдалось встановити після аналізу та виключення зв'язків окремих досліджуваних параметрів з віком та статтю. Вони засвідчують важливість змістових процесів, які лежать в основі професійного становлення гештальт-орієнтованого психотерапевта.

Вивчення факторної структури особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів дозволило виокремити чотири фактори: «творча особистість», «особистісно-цільовий», «професійно-цільовий», «прагматично-гуманістичний», які можна вважати різними аспектами особистісних ресурсів гештальт-орієнтованих психотерапевтів. До змісту факторів особистісних властивостей увійшли всі фактори Великої П'ятірки: до першого – екстраверсія та відкритість досвіду, до третього – приємність; до четвертого – сумлінність та нейротизм.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що

вперше:

- встановлено в структурі особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів такий профіль особистісних рис в порядку спадання рівня показників: відкритість досвіду, екстраверсія, добропорядність, нейротизм, прихильність; високі показники параметрів соціального інтелекту, комунікативних здібностей, нервово-психічної стійкості та самовладання, соціально-психологічних установок на альтруїзм, свободу та фінансову складову професійної діяльності, переважання її зовнішньої позитивної мотивації; високий рівень параметрів психологічного благополуччя «осмисленість життя» та «людина як відкрита система», досягнень, особистого успіху та співробітництва як мотиваторів професійної діяльності, значущість мотивів особистісного зростання, переважання в ціннісному профілі цінностей доброти, універсалізму та стимуляції, високий рівень самоцінності та помірний рівень внутрішньої конфліктності, переважання психологічної готовності на самопізнання та самозміни;

- виявлено зв'язок окремих параметрів з віком та статтю гештальт-орієнтованих психотерапевтів, а саме: зростання з віком комунікативних здібностей та адаптивності, орієнтації на результат, свободу та фінансову складову професійної діяльності, рівня волевої саморегуляції та самовладання, змісту роботи як мотиватора професійної діяльності, соціальних мотивів, рівня самоприйняття та зниження показників рис прихильності й відкритості досвіду, а також можливостей співробітництва як мотиватора, рівня мотивів особистісного розвитку, а також внутрішньої конфліктності; у чоловіків вищий рівень орієнтації на результат та на свободу, мотиватора суспільного визнання і винагороди, внутрішньо-професійної форми самодійснення; у жінок вищий показник орієнтації на альтруїзм, цінності конформності, самозвинувачення у структурі самоствавлення, вищий рівень адаптивності;

- встановлено факторну структуру особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, до якої увійшли чотири фактори, які можна

вважати різними аспектами особистості гештальт-орієнтованих психотерапевтів: «творча особистість», «особистісно-цільовий», «професійно-цільовий», «прагматично-гуманістичний»;

- показано, що певні відмінності між особистісними властивостями пов'язані не з параметрами віку чи статі, а з етапом професійного становлення: у групі випускників навчальної програми чутливість до вербальної та невербальної експресії є вищою, ніж у групі слухачів-початківців; у випускників програми відкритість досвіду більш виражена, ніж у практикуючих гештальт-орієнтованих психотерапевтів; на вищих етапах професіоналізації вищими є частка внутрішньої мотивації у структурі мотиваційного комплексу, рівні самокерівництва, відображеного самоставлення, самоцінності, рівень соціальних та прагматичних мотивів, цінностей самостійності та досягнення та нижчими – рівень мотивів суспільного визнання, співробітництва, особистісного розвитку, цінностей конформності та стимуляції;

розширено уявлення

про роль спеціалізованих навчальних програм у розвитку особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів;

уточнено

відмінності у змісті особистісних властивостей гештальт-орієнтованих психотерапевтів, які мають базову психологічну освіту, та тими, хто її не має.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати дослідження можуть бути застосовані

- при розробці та вдосконаленні навчальних програм для підготовки гештальт-орієнтованих психотерапевтів;
- при розробці університетських робочих програм з дисциплін «Напрями сучасної психотерапії», «Основи індивідуального консультування», «Основи групової психотерапії» тощо.

Ключові слова: гештальт-орієнтовані психотерапевти, особистісні властивості, структура, особистісні риси, особистісні ресурси, психотерапія, психологічне консультування, соціальний інтелект, емоційний інтелект, психологічне благополуччя, психологічна стійкість (резильєнтність), психічне здоров'я, емпатія, професійні компетенції.

SUMMARY

Yavorska A.V. Structure of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists - qualification scientific work on the manuscript rights. Ph.D. thesis in Philosophy in the specialty 053 "Psychology" (05 Social and Behavioral Sciences). - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

The dissertation is dedicated to the study of the structure of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists. An analysis of the theoretical and methodological foundations of studying the personal traits of psychotherapists has been conducted. In particular, approaches to understanding personal traits in psychology have been examined, the professional activities of a psychotherapist as a result of the realization of personal traits and the factor of their change have been analysed. The results of studies on the personal traits of psychotherapists of different theoretical orientations have been studied, and the problem of studying the personal traits of gestalt-oriented psychotherapists has been analysed.

Personal traits are defined as dispositional formations that determine the ability to perform a certain activity or social role. Like personality traits, they differ in relative stability, varying degrees of expression in different people, and the ability to influence a person's behaviour in specific categories of situations. It has been established that personal trait are factors in choosing one or another field of activity, including professional, and directly or indirectly influence the level of achievements in this area. Unique personality traits of humanistically oriented psychotherapists have been identified in modern research as following: empathy, flexibility, acceptance of personal aggression, sensitivity to one's own feelings, the ability to develop close relationships, self-orientation, orientation towards the values of self-actualization, and the ability to express one's own feelings. In the structure of personal traits of gestalt therapists, playfulness/joy, caring/tendency to care, and spirituality are stronger, while the parameter of anger/irritation is less strong. The emotional characteristics of gestalt therapists are more closely associated with empathy, reflexive functioning, and interoceptive awareness.

The issue of insufficient research on gestalt therapy is linked to a tendency to ignore humanistic psychotherapy in scientific and medical institutions. Nevertheless, existing studies indicate that the reduction of distress levels in patients of gestalt therapists is comparable to the results obtained in studies of the effectiveness of other forms of psychotherapy.

The empirical part of the study on the structure of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists was conducted in several consecutive stages: 1) theoretical-methodological analysis of scientific sources, based on which a set of psychodiagnostics methods was selected (2019-2020); 2) formation of the sample of subjects and conducting empirical research (2020-2021); 3) processing of obtained empirical data (2021); 4) analysis of the results, formulation of conclusions based on them, and their implementation in the training of gestalt-oriented psychotherapists (2022-2023).

For the empirical study, a complex of psychodiagnostics methods was selected, consisting of four blocks to clarify the content of situational-personal, core-personal, functional-personal, and activity-personal components of personal traits. Overall, the following psychodiagnostics methods were applied for the research: the "Social Intelligence test" (J. Guilford, M. O'Sullivan), "Diagnostics of socio-psychological attitudes of personality in the motivational and need sphere" (O. Potyomkina), Multilevel Personality Questionnaire "Adaptability" (A. Maklakov, C. Chermianin), the "Big Five / 5PFQ" test (H. Tsuji, adaptation by A. Khromov); the "Study of Self-Regulation" test (A. Zverkov, E. Eidman); Psychological Well-Being Scale (K. Riff, adaptation by T. Shevelenkova, T. Fesenko); Herzberg Test (F. Herzberg); the "Motivation for Professional Activity" method (K. Zamfir, modification by A. Rean); "Study of Motivation for Professional Development" (O. Bondarchuk); Schwartz's Values Questionnaire (S. Schwartz); Self-Attitude Test (V. Stolin, S. Pantyleev); "Readiness for Self-Development" (V. Pavlov); "Professional Self-Realization Questionnaire" (O. Kokun).

The sample was formed from students and graduates of the Kyiv Gestalt University. The study involved 200 individuals aged 22 to 59. Among them, 25 (12.5%) were male and 175 (87.5%) were female. The research sample included individuals with different levels of education and at various stages of professional development: 50 individuals - first-year students, 100 individuals - final-year students; and 50 individuals - practicing gestalt-oriented psychotherapists. The sample groups also had age differences.

The content of situational-personal, core-personal, functional-personal, and activity-personal components of personal traits reflects various aspects of the personal traits of gestalt-oriented psychotherapists, including social and emotional intelligence, psychological well-being, the level of mental health and professional competencies, and differs among sample groups.

Overall, the sample revealed high scores in all parameters of social intelligence in the structure of the situational-personal component; the highest representation in the structure of social-psychological attitudes is oriented towards altruism, freedom, and money; high indicators of communicative abilities and mental resilience; in the structure of the core-personal component – the configuration of personality traits in descending order of expression: openness to experience, extraversion, agreeableness, neuroticism, and conscientiousness; high levels of self-control and close-to-high levels of self-regulation; high parameters of psychological well-being, specifically "meaningfulness of life" and "the person as an open system"; in the structure of the functional-personal component – the ratio of types of professional motivation, with external positive motivation > internal motivation > external negative motivation; motivators for professional activity, among which the most important are achievement and personal success, cooperation, and collective interaction; the highest significance of motives for personal growth; the highest ranked values in the value structure of personality are kindness, universalism, and stimulation; in the structure of the activity-personal component – moderate expression of self-formation parameters with a high level of

self-esteem and moderate levels of internal conflict; predominance of psychological readiness "I want to know myself and can change."

Differences between groups, distinguished by the criterion of the stage of professional development, were identified after analysing and excluding the relationships of individual studied parameters with age and gender. They attest to the importance of substantive processes that underlie the professional development of gestalt-oriented psychotherapists.

The study of the factorial structure of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists allowed the identification of four factors: "creative personality", "personal-goal-oriented," "professional-goal-oriented," and "pragmatic-humanistic," which can be considered different aspects of the personal resources of gestalt-oriented psychotherapists. The content of the personality factors includes all factors of the Big Five: extraversion and openness to experience for the first factor, agreeableness for the third factor, and conscientiousness and neuroticism for the fourth factor.

The scientific novelty and theoretical significance of the study lie in the following:

for the first time:

- the study established the structure of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists, presenting a profile of personality traits in the descending order of indicator levels: openness to experience, extraversion, conscientiousness, neuroticism, and agreeableness; the study revealed high indicators for parameters such as social intelligence, communicative abilities, emotional stability, and self-control. It also highlighted the socio-psychological orientations towards altruism, freedom, and the financial component of professional activities; the prevalence of external positive motivation in professional activities, a high level of psychological well-being indicators such as "meaningfulness of life" and "a person as an open system," and the significance of motivational factors such as achievement, personal success, and cooperation were identified; the study emphasized the importance of

values related to kindness, universalism, and stimulation, high self-esteem, moderate internal conflict, and a predominance of psychological readiness for self-awareness and self-change;

- the study revealed correlations between specific parameters and the age and gender of gestalt-oriented psychotherapists; specifically, it found that with age, there is an increase in communicative abilities, adaptability, result orientation, freedom, and the financial component of professional activities, as well as increased levels of self-regulation and self-control; the content of work emerges as a motivator for professional activity, along with social motives, self-acceptance, and a decrease in indicators related to affinity and openness to experience, as well as cooperative opportunities as a motivator; men showed higher levels of result orientation, freedom, motivators related to societal recognition and rewards, and internal-professional forms of self-realization; women exhibited higher levels of altruism, conformity values, self-blame in the structure of self-determination, and higher adaptability;

- established the factorial structure of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists, encompassing four factors that can be considered different aspects of the personality of gestalt-oriented psychotherapists: "creative personality", "personal-goal-oriented," "professional-goal-oriented," and "pragmatic-humanistic."

- demonstrated that certain differences in personal traits are not associated with age or gender parameters but are related to the stage of professional development. Sensitivity to verbal and non-verbal expression is higher in the group of program graduates compared to student participants. Graduates exhibit a more pronounced openness to experience than gestalt-oriented psychotherapists with constant practice. At higher stages of professionalization, there is a higher proportion of internal motivation in the motivational complex, levels of self-direction, reflected self-determination, self-esteem, social and pragmatic motives, values of independence, and achievement. Conversely, lower levels are associated with

motives of societal recognition, cooperation, personal development, values of conformity, and stimulation.

expanded

the understanding of the role of specialized training programs in the development of personal traits of gestalt-oriented psychotherapists.

clarified

the differences in the content of personal traits between gestalt-oriented psychotherapists with a basic psychological education and those without it.

The practical significance of the work lies in the fact that the research results can be applied in:

- developing and improving educational programs for the training of gestalt-oriented psychotherapists.

- designing university course outlines for disciplines such as "Modern Psychotherapy Approaches", "Fundamentals of Individual Counselling", "Fundamentals of Group Psychotherapy," and others.

Keywords: gestalt-oriented psychotherapists, personal traits, structure, personality characteristics, personal resources, psychotherapy, psychological counseling, social intelligence, emotional intelligence, psychological well-being, psychological resilience, mental health, empathy, professional competencies.